

HET BELEG VERSLAGEN¹ Ooggetuigen, tijdgenoten en historieschrijvers over het beleg van Breda in 1637

door

Drs. W. KLINKERT

Belegeringen van steden trokken in de zeventiende eeuw de aandacht van velen. Hoewel het aantal steden, dat in deze periode één of meerdere belegeringen doormaakte, aanzienlijk was, verslapt de publieke aandacht voor deze krijgshandelingen in de loop der jaren niet. Zeker als een grote, belangrijke stad aan een beleg werd onderworpen, bestond hiervoor binnen en buiten de grenzen van de Republiek der Verenigde Nederlanden belangstelling. Voor militairen was het steeds weer een praktijkvoorbeeld, waaruit lering kon worden getrokken; voor anderen was het een spectaculaire onderneming en weer anderen waren geïnteresseerd wegens allerlei politieke of persoonlijke belangen die op het spel stonden. Voor de veldheer en zijn officieren waren krijgsroem en aanzien te behalen. Belangrijke overwinningen werden dan ook in den lande uitbundig gevierd en een golf van lofprijzingen overspoelde de overwinnaar.

Het beleg van Breda van 1637 kan zeker tot de belangrijkste krijgsdaden van de tweede helft van de Tachtigjarige Oorlog, en met name van stadhouder en opperbevelhebber Frederik Hendrik, worden gerekend. De herovering van Breda betekende dat de nederlaag van twaalf jaar tevoren was gewroken, dat Holland aanmerkelijk beter beschermd werd en dat Frederik Hendrik na een serie eclatante successen nu ook zijn oude familiegoed weer in eigen hand had. Voldoende redenen voor de tijdgenoten de Oranjevorst uitbundig in lofdichten en beschrijvingen van zijn verrichtingen te prijzen. Niet alleen deze literaire pennevruchten echter hebben ons het verhaal van het beleg overgeleverd. De oorlogshandelingen zijn ook door ooggetuigen nauwkeurig vastgelegd. Een aantal schrijvers van zeer verschillende achtergrond heeft met zeer uiteenlopende oogmerken zake-

A. Dni
1635.

Ætat. xxvii.

CONSTANTER.

Al. Mercuri
scense.

W. D. scilicet

Qui patitur orant, quot dicitur putat, annos,
Quem, puerum, quiescens dicitur esse virum;
Quem Veneti Techo, quem sibi Britannus dicit,
Sic calumniam, seu casu, liceret esse loqui.
Sic licet hoc oratu, sero spectatur ab illo,
Spectatus vultu jam malice tibi.

D. H. H. H.

39. Portret van Constantijn Huygens (1596-1687). (coll. Sted./Bissch. Museum)

lijk over het beleg gerapporteerd. In deze bijdrage zal op deze „verslaggeving” nader worden ingegaan, waarbij het accent vooral op het wie en waarom zal liggen. Zo ontstond het bronnenmateriaal dat ons drie en een halve eeuw later nog in staat stelt de dramatische gebeurtenissen rondom de Nassaustad te reconstrueren.

Eén naam springt er bij de beschouwing van de ooggetuigen duidelijk uit: Constantijn Huygens. Zijn relaas, in de vorm van brieven, is van grote waarde. Om deze reden is het van belang zijn achtergrond nader te bezien. Constantijn Huygens werd in 1596 in Den Haag geboren als zoon van de secretaris van de Raad van State, Christiaan Huygens (1551-1624). Bij Constantijns doop trad een vertegenwoordiger van de stad Breda als één van de peetvaders op. De familie Huygens was namelijk van Brabantse herkomst – Christiaan was in Terheijden geboren – en onderhield nauwe banden met de Nassaus, wier bakermat in de Nederlanden Breda was. Christiaan bijvoorbeeld was secretaris van Willem van Oranje geweest. Van zijn vader kreeg Constantijn een veelzijdige, intellectuele opvoeding. Na een korte rechtenstudie in Leiden (1616-1617) ging hij in Zierikzee dit vak in de praktijk beoefenen. Dit was echter niet voor lang, want in 1618 maakte hij met de Engelse gezant in Den Haag, een vriend van zijn vader, zijn eerste reis naar Engeland. Na terugkeer hervatte de jonge Huygens zijn werkzaamheden als jurist niet, maar wijdde hij zich aan de poëzie. In 1620 kon Constantijn, weer door tussenkomst van zijn vader, mee met een gezantschap naar Venetië – toen een bondgenoot van de Republiek – om ervaring in de diplomatie op te doen. Reeds het volgende jaar (1621) en ook in de jaren 1622 en 1624 verbleef hij als secretaris van verschillende gezantschappen in Engeland. Tussen en na deze reizen bevond zich een periode van ambteloosheid, die Huygens vulde met studeren en schrijven van poëzie. In 1625 kwam hier echter een einde aan: Huygens werd secretaris van de nieuwe stadhouder, Frederik Hendrik, die in dat jaar zijn overleden halfbroer Maurits was opgevolgd. Hiermee begon voor Huygens een belangrijke periode in zijn leven, die hem in 1637 ook voor de wallen van Breda zou brengen. Door zijn ambt kwam hij in nauw contact met de stadhouder; hij verbleef voortdurend in diens gezelschap, niet alleen in de residentie, maar ook op veldtochten en reizen. Zo maakte hij onder meer de belegeringen van Grol (1627), Den Bosch (1629), Maastricht (1632) en Leuven (1635) mee. Het meereizen met de veldtochten van de prins betekende dat Huygens ieder jaar vele maanden van huis was. Behalve met de vervulling van de normale secretariële taken maakte Huygens zich nuttig

door zijn grote talenkennis, door zijn kennis van cijfercodes waarin de vijand zijn berichten stelde en door zijn diplomatieke gaven. In 1630 breidde Frederik Hendrik Huygens' functies nog uit door diens benoeming tot raadsheer en rekenmeester. Constantijn werd hiermee beheerder van de uitgebreide bezittingen in geld en goed van de Oranjes. Na de dood van Frederik Hendrik (1647) bleef Huygens als secretaris, als beheerder van familiebezittingen en als pleitbezorger tijdens vele diplomatieke missies in dienst van de Oranjes. Huygens zou deze functies zelfs nog vervullen in dienst van stadhouder Willem III, de kleinzoon van Frederik Hendrik, daar hij zijn werkkraft bleef behouden tot zijn overlijden in 1687 in de gezegende leeftijd van 91 jaar.

Huygens was een zeer veelzijdig man: dichter, schrijver, componist, wetenschapper en talenwonder. Reeds op elfjarige leeftijd schreef hij Latijnse en op zestienjarige leeftijd Franse gedichten en hij correspondeerde met bijna alle grote geleerden en kunstenaars van zijn tijd. Het aantal gedichten dat hij tijdens zijn lange leven schreef, is onnoemelijk groot; bovendien zagen honderden composities van zijn hand het licht en er zijn op de dag van vandaag nog 8.500 brieven van en aan Constantijn bekend. Voor het verhaal over het beleg van Breda is vooral één correspondentie van belang, die met Amalia van Solms, echtgenote van stadhouder Frederik Hendrik. In 1633 deed Huygens de belofte haar zo nauwkeurig mogelijk over het wel en wee van haar echtgenoot op de hoogte te houden. Amalia was vooral in diens gezondheidstoestand geïnteresseerd, aangezien de prins aan jicht leed, een kwaal die hem voor het eerst tijdens het beleg van Maastricht in 1632 scheen te hebben getroffen. Gedurende de maanden dat de secretaris zijn heer op diens veldtochten vergezelde, schreef hij de prinses om de andere dag, maar gedurende bepaalde perioden ook dagelijks. Huygens hield deze berichtgeving dertien jaar vol. Zevenhonderd brieven zijn bewaard gebleven, waaronder berichten over de krijgsverrichtingen in 1637 voor de wallen van Breda. Het is altijd Huygens' bedoeling geweest, dat deze berichten als historische bron bewaard zouden blijven:

„Je vous recommande de les garder soigneusement, non seulement pour marques de ma fidelité et diligence, mais pour memoires d'Etat et de Guerre, que un jour pourront estre de consideration à celuy d'entre vous, ou bien quelqu'autre, qui se meslera de produire nostre histoire en sa pure et naïfve verité; car c'est celle que j'ose vous y promettre pour le peu d'embellissement que j'ay apporté à

ces récits, dont en effet le stile n'en recoit que peu ou point".² Huygens hoeft na drieëneenhalve eeuw niet teleurgesteld te zijn! In 1913 verschenen zijn brieven in druk.³

Naast die van Huygens is de correspondentie van nog een beroemde zeventiende-eeuwer van belang, namelijk van de rechtsgeleerde Hugo de Groot (1583-1645). Na zijn ontsnapping uit Loevestein was De Groot ambassadeur van Zweden in Parijs geworden. Zijn broer Willem en de broer van Hugo's vrouw, Nicolaes van Reigersberch, raadsheer in de Hoge Raad van Holland en Zeeland, hielden de gevluichte jurist op de hoogte van de belangrijkste gebeurtenissen in de Republiek. Geen van beiden verbleef in de nabijheid van Breda, maar het beleg werd door hen van voldoende belang geacht om de vorderingen van de stadhouder regelmatig te melden. Vooral uit de brieven van Willem blijkt hoe snel het nieuws over Breda zich verspreidde, want hij kon vanuit Den Haag reeds kort nadat de gebeurtenissen hadden plaatsgevonden daarvan gedetailleerd verslag doen. Hugo de Groot bracht op zijn beurt weer zijn Scandinavische superieuren op de hoogte. Deze correspondentie van De Groot uit 1637 is pas recent in gedrukte en geannoteerde uitgave ter beschikking, namelijk als uitgave in de *Rijks Geschiedkundige Publicatiën* uit 1971.

Frederik Hendrik was opperbevelhebber over de Staatse troepen, maar dat wilde niet zeggen, dat de landsverdediging een zaak voor hem alleen was. Als stadhouder was hij ondergeschikt aan de Staten-Generaal, de Raad van State en de gewestelijke Staten. Het oppergezag lag bij het eerstgenoemde college, waarin alle gewesten vertegenwoordigd waren. De Staten-Generaal hadden de beslissende stem. De Raad van State, die zich onder meer met militaire aangelegenheden bezighield, had een veel minder gewichtige stem in het kapittel, al was dat aanvankelijk bij de opzet van de staatsstructuur van de Republiek niet de bedoeling geweest. Het beheer van de oorlogsgelden en de monstering van het krijgsvolk waren de belangrijkste functies van dit college, dat – in theorie – niet uit gewestelijke afgevaardigden maar onafhankelijke leden werd samengesteld. De Raad van State maakte een soort „oorlogsbegroting” op, die door de Staten-Generaal goedgekeurd moest worden. De leden van de Staten-Generaal voerden op hun beurt weer ruggespraak met hun lastgevers, de gewestelijke Staten. Tijdens de periode van Frederik Hendrik vormde zich bovendien uit leden van de Staten-Generaal een commissie („besogne op het emplooi van het leger”) die zich speciaal bezighield met de voorbereiding van de veldtocht van het komende jaar. De stadhouder was zeer afhankelijk

van de middelen die de Staten-Generaal hem toestonden en eenmaal te velde bleef deze instantie haar controlerende en beherende taak uitoefenen. Hier stond echter wel tegenover, dat de stadhouder door allerlei benoemingen hem goedgezinden in de gewestelijke besturen kon krijgen, waarmee hij indirect weer de samenstelling van de Staten-Generaal beïnvloedde. Toch kon hij dit machtige orgaan lang niet altijd naar zijn hand zetten.⁴

Oorspronkelijk trok de Raad van State met de stadhouder mee op veldtocht, een gewoonte die in de vijftiende eeuw reeds bestond toen afgevaardigden uit steden de veldheer begeleidden. In 1590 besloten de Staten van Holland afgevaardigden met de stadhouder mee te sturen:

„...opdat syn voorn. Exc. altydt met raedt en advis van eenige van de Staten voorn. mach worden geassisteert...”⁵

en een jaar later volgden de Staten-Generaal:

„...om met Zijne Exc^{te} (...) ende de raden van State de saken van den oorloge te helpen beleyden, ende op alles te resolveren nade occurrentien ende gelegenheden, gelijk zij ten meesten dienste van den lande sullen bevinden te behoiren”.⁶

Deze gedeputeerden te velde hielden dus toezicht, maar namen ook beslissingen, vooral omdat zij de financiers van de oorlog vertegenwoordigden. Als representanten van het hoogste staatsgezag namen zij deel aan alle belangrijke besprekingen; daarnaast bewaakten zij de privileges en belangen van gewesten en steden en konden zij hun fiat verlenen aan allerlei noodzakelijke en soms kostbare maatregelen. Hierdoor konden oorlogsplannen tijdens de veldtocht snel aan veranderende omstandigheden worden aangepast. Namens de Staten-Generaal ging één lid per provincie mee en twee tot vier afgevaardigden van de Raad van State sloten zich hierbij aan. Door allerlei omstandigheden kon de samenstelling van het college van gedeputeerden echter wel eens veranderen.

Tijdens het beleg van Breda verbleven de gedeputeerden op het Kasteel Bouvigne, een comfortabeler onderkomen dan dat van de prins die op de Grote Hoeve van het kasteel „logeerde”. De deputatie bestond uit de Geldersman Rutger Huygens, de Zeeuw Johan de Knuyt, J. vander Camer, W. Schoonenborch, de Overijsselse edelman Willem Ripperda (1600-1669) en zijn Utrechtse standgenoot Godert van Reede van Amerongen (1593-1641). Vooral deze laatste is van belang, omdat zijn brieven over het beleg in de negentiende eeuw zijn gepubliceerd. De Utrechtse edelman vertegenwoordigde zijn gewest in de Staten-Generaal en was te-

vens gecommiteerde bij de Admiraliteit in Amsterdam en Middelburg. Vanaf 1634 trad hij regelmatig als gedeputeerde te velde op en het was in deze functie dat hij voor Bergen op Zoom overleed. Van Reede rapporteerde aan de Staten-Generaal en zijn brieven zijn daarom van een heel ander karakter dan die van Huygens, die een echtgenote van alle gebeurtenissen en nieuwtjes op de hoogte moest houden. In de brieven van Van Reede vinden we bijvoorbeeld herhaaldelijk pleidooien aan de Hoog Mogenden om sneller met geld over de brug te komen:

„De noot dringt ons alhier om U Ho. Mo. iterativel. t'inportuneren, ten eynde een goede quantiteyt van penningen ons promptel. mach toegesonden worden, alsoo onse voorraet ten naestenbij geconsumeert is, ende de dagelijcse bestedingen, die niet als met geereede penningen connen gedaen worden, absorberen soo veel, dat wij sonder prompt furnissemment van gelt inde uytterste perplexiteyt (...) ende inde grootste confusie sullen moeten geraecken”.⁷

De opvatting van deze gedeputeerden was dus van groot belang voor het verloop van een beleg en voor de middelen die de stadhouder ter beschikking kreeg. De brieven van Van Reede verschenen in 1867 als uitgave van de *Kronijk van het historisch gezelschap van Utrecht* in druk.

Ooggetuigen van heel ander kaliber waren de twee Britten Henry Hexham en William Lithgow. In het leger van Frederik Hendrik bevonden zich veel Engelsen en Schotten. Vanaf het einde van de zestiende eeuw hadden Britse huursoldaten op Nederlandse bodem in Staatse dienst meegevochten en tijdens het beleg van Breda speelden zij een belangrijke rol. Henry Hexham was gedurende zijn militaire carrière kwartiermeester van verschillende Engelse regimenten. Hetgeen hij meemaakte, beschreef en publiceerde hij in het Engels en in het Nederlands. In 1632 zag van hem een verslag van de Maasveldtocht van Frederik Hendrik het licht⁸ en zes jaar later een *Journael ofte een ware ende kort verhael van 't vermaerde beleg van de stadt Breda...*⁹ Met dit werk wilde Hexham tevens een praktijkvoorbeeld van een beleg beschrijven, als voortzetting van zijn eerdere theoretische werk *The principles of the art militarie*. Hexham maakte in 1637 deel uit van het regiment van kolonel George Goring, graaf van Norwich, die tijdens het beleg aan zijn been gewond raakte. Dit regiment was op zijn beurt weer een onderdeel van de Engelse brigade onder bevel van kolonel Charles Morgan. Hexham beschreef de gebeurtenissen vanuit het gezichtspunt

van zijn regiment, een methode waarvan hij zelf de beperking toegaf: „hoe-wel ick niet en kan alle perticulariteyten onthouden van andere quartieren, soo wel als van Sijn Hoogheyt, door ghebreck van informatie”, maar omdat dit regiment mede de hoofdaanval op de vesting uitvoerde, kon hij „den weerdigen leser (toch) redelijck satisfactie geven”.¹⁰

De tweede Brit, William Lithgow, was een wereldreiziger, die bezoeken aan drie continenten achter de rug had toen hij in 1637, intussen op leeftijd gekomen, zijn lezers berichtte over het beleg van Breda. In zijn voorwoord presenteerde Lithgow zich als betrouwbaar verslaggever van de gebeurtenissen, waar hij zich middenin bevond:

„...lees dit werk dat voortspruit uit mijn waarneming als ooggetuige, de weergave van wat ik dagelijks meemaakte. En dat dan ook nog gebaseerd op het zeer gezonde oordeel van de beste officieren ter plaatse; maar toch met nog meer nauwkeurigheid stoeënd op ervaringen van de gewone soldaten, die dag en nacht hun rol speelden bij de tragische gebeurtenissen (...) aan wie ik als aan een bron de kristallen waarheid van dit relaas heb onttrokken...”¹¹

Het beleg is dus door twee „correspondenten” beschreven, die niet één opdrachtgever maar een kopend publiek moesten behagen. Het spannende verhaal kwam bij hen op de eerste plaats, maar beiden hadden daarbij wel de pretentie de waarheid zo getrouw mogelijk te vermelden.

Niet alleen van de zijde van de aanvallers zijn verslagen van ooggetuigen bekend. Niet mindere interessant is het verslag van een jezuïet die tijdens het beleg binnen de stadswallen van Breda verbleef.¹² Zijn naam is niet bekend. Dat het zou gaan om de Amsterdammer Andreas Janssens, die ten tijde van het beleg leraar welsprekendheid en poëzie in Breda was, is een vermoeden van Van Miert, die het verslag vertaalde. Bewijs voor dit vermoeden kon hij echter niet aandragen.

Met de verovering van Breda in 1625 door Spinola hadden zich jezuïeten in de stad kunnen vestigen. Vooral de landvoogdes, aartshertogin Isabella, die hen financieel steunde, had dit bevorderd en de eerste overste van deze orde in Breda was aalmoezenier in Spinola's leger geweest. Erg omvangrijk in aantal zijn de jezuïeten in Breda nooit geworden; in 1637 waren er waarschijnlijk veertien in de stad. Gedurende de twaalf jaren dat de jezuïeten in Breda actief konden zijn, hielden zij zich voornamelijk met onderwijs en ziekenzorg bezig. Dit laatste was geen geringe taak, want in deze periode werd de stad meermalen door de pest geplaagd. Na Frederik

Hendriks overwinning moesten alle rooms-katholieke geestelijken Breda verlaten en zij verkozen voor het merendeel de Zuidelijke Nederlanden als nieuwe woonplaats. Daar vertrouwde de onbekende geestelijke zijn herinneringen aan het papier toe die pas in het begin van deze eeuw door de jezuiet Van Miert werden ontdekt en vertaald.

Voor de tijdgenoten was dus maar een beperkt aantal van de genoemde geschriften van ooggetuigen gedrukt beschikbaar. Er verscheen echter al kort na de inneming van de stad een groot aantal verslagen,¹³ kaarten en lofdichten op Frederik Hendrik, soms vervaardigd door anonieme schrijvers, maar van een aantal is de auteur wel bekend. Hieronder bevonden zich beroemde literatoren. Caspar van Baerle (Barlaeus) (1584-1648)¹⁴ was een met Huygens bevriend theoloog, dichter, medicus en filosoof, die tegen beloning meermalen gedichten op de krijgsverrichtingen van Frederik Hendrik schreef. Pieter Schrijver (Scriverius) (1576-1660)¹⁵ was een auteur van werken over de vaderlandse geschiedenis en Jan van Forest (Forestus) (1586-1651)¹⁶ was een Hoorns regent, jurist en dichter. Al deze auteurs van lofdichten werkten in Holland, zij hadden geen speciale band met Breda, maar het belang van de gebeurtenis voor de Republiek in het algemeen en de bevestiging van de faam van de stadhouder als „stedewinger” in het bijzonder had hen de pen ter hand doen nemen. Die band met Breda had de auteur van de „Oratie tot lof van sijn Hoogheyt Fredric Henri, Prince van Orangien, aengaende de veroveringhe van de gheweldige Stadt Breda” wel. Uitgegeven in Leiden in 1637, was dit werk van de hand van de Leidse professor Marcus Zuerius Boxhorn. Boxhorn (1612-1653) was de kleinzoon van de Bredase predikant Henri Boxhorn en was door zijn grootvader in de Nassaustad opgevoed (1618-1625). Gevlucht voor Spinola vestigden de Boxhorns zich in Leiden, waar Marcus in 1626 rechten, wijsbegeerte en geschiedenis ging studeren. Hij bleek een talentvol student en reeds in 1632 werd hij benoemd tot hoogleraar in de welsprekendheid terwijl in 1648 de benoeming in de geschiedenis en de staatkunde volgde. Ondanks zijn vroege dood liet Boxhorn een bijzonder veelzijdig en uitgebreid oeuvre na, waarvan voor de geschiedschrijving van Breda, veel meer dan de in de hitte van het moment geschreven oratie, zijn *Historia obsidionis Bredanae et rerum anno 1637 in Belgio aut alibi gestarum* van belang is. Dit werk gaf hij in 1640 in Leiden uit. Hiermee is tevens de stap gezet naar de latere publikaties over het beleg, dat zijn plaats in de geschiedschrijving had gekregen. In plaats van onderwerp van een aparte uitgave werd het beleg beschreven als een episode in de krijgsverrichtingen van Frederik Hendrik.

Voor de zeventiende eeuw zijn twee schrijvers van belang: Commelin en Aitzema. De Amsterdammer Isaac Commelin (1598-1676) was een boekdrukker en historieschrijver. Zijn belangrijkste uitgave was het *Hollandts Placcaet-Boeck*. Commelin verdiepte zich bovendien in de geschiedenis van de Verenigde Oostindische Compagnie, van zijn stad Amsterdam en van Frederik Hendrik. Na de dood van de stadhouder publiceerde hij in 1651 *Frederik Hendrick van Nassauw, Prince van Orangien, zijn leven en bedrijf...*, waarin het beleg van Breda een prominente plaats kreeg. Hoeveel succes het werk had, mag waarschijnlijk wel geconcludeerd worden uit het feit dat in 1652 in Utrecht een tweede druk en opnieuw een jaar later in Amsterdam een derde druk verscheen. In 1656 werden deze uitgaven nog gevolgd door een Franse vertaling.

Als contemporaine geschiedschrijver vele malen belangrijker dan Commelin heeft Lieuwe van Aitzema (1600-1669) het recente verleden van zijn eigen tijd beschreven. In twaalf delen gaf hij in de jaren 1657-1668 een geschiedschrijving van de periode 1621-1667 uit.¹⁷ Kort hierna zou het werk nog een tweede druk beleven. Aitzema, die toegang had tot de archieven van de staatscolleges, kon het beleg van 1637 met veel bijzonderheden beschrijven. Hij had die toegang, omdat hij een politiek nieuws- en inlichtingenbureau leidde, met tientallen abonnees door heel Europa. Niet alleen was zijn geschiedschrijving een uitvloeisel van deze activiteiten, ook kon hij onder het mom van geschiedschrijving toegang tot de archieven verkrijgen en zodoende aan materiaal voor zijn abonnees komen, waarvan de overheid liever (nog) geen publikatie had gezien. Aitzema ontkwam uiteindelijk dan ook niet aan beschuldigingen van hoogverraad en spionage, maar zijn werk is voor de historicus van vandaag, die de zeventiende eeuw bestudeert, onmisbaar.

Met Aitzema kwam aan de contemporaine bijdragen over de geschiedenis van het beleg een einde. Latere beschrijvingen voegden niets nieuws meer toe, maar het beleg werd niet vergeten. Toch zou het niet de vaderlandse geschiedenis ingaan als een Brabants equivalent van de noordelijke heldendaden tijdens de Opstand. De dag van de overgave van Breda, 8 oktober, zou niet de klank krijgen van die van 1 april (Den Briel 1572), 28 augustus (Groningen 1672), 3 oktober (Leiden 1574) of van, toevalligerwijs, 8 oktober 1573, het ontzet van Alkmaar. In het katholieke Brabant bleven de gevoelens over Frederik Hendriks actie tot in de twintigste eeuw gemengd. Wat had de toevoeging van Breda aan de Republiek de in-

woners van die stad immers opgeleverd? De katholieken hadden de stad moeten ontvluchten of waren gedwongen geworden hun geloof in het geheim te belijden; Breda was in een Generaliteitsland zonder rechten terecht gekomen. Toch was Breda er in vergelijking met andere Brabantse steden in de zeventiende en achttiende eeuw nog niet eens zo slecht aan toe. De speciale band van de stad met de Nassaus behoedde haar voor erger.¹⁸ Tot aan de Franse Tijd bleef de gedachte aan het beleg door jaarlijkse herdenkingen op 8 oktober levend. Waarschijnlijk zal alleen het protestantse deel van de bevolking deze van harte hebben meegevierd. De viering raakte echter in de negentiende eeuw in onbruik toen de katholieken door hun emancipatie langzamerhand het in de 17^e eeuw verloren terrein teruggewonnen,

„...tot schade van het historisch besef der burgerij, welke daardoor onbewust miskende, wat vorige geslachten onder leiding der Oranje's hier hadden gewrocht, bevochten en overwonnen”.¹⁹

Nog in 1937 bleek de ambivalente houding van de door verzuiling gespleten Bredase burgerij ten opzichte van het beleg bijzonder duidelijk. Het protestantse bevolkingsdeel kreeg op 8 oktober van dat jaar een paginagroot jubelend herdenkingsartikel op de voorpagina van *De Bredasche Courant* te lezen terwijl in de Grote Kerk op plechtige wijze in het bijzijn van kerkelijke, stedelijke en militaire hoogwaardigheidsbekleders het feit werd herdacht, dat het gebouw sedert driehonderd jaar onafgebroken voor de protestantse eredienst in gebruik was. Het Oranje-Comité riep de bevolking op om, evenals op de openbare gebouwen, de vlag uit te steken en de burgemeester en de Koningin verstuurden felicitatietelegrammen.

Bij dit feestgedruis steekt schril de katholieke aandacht in het *Dagblad van Noordbrabant en Zeeland* af. Slechts één klein berichtje op pagina zes en geen enkele vermelding van de kerkelijke plechtigheid bracht dit blad zijn lezers. In een tijd waarin gebeurtenissen uit de vaderlandse geschiedenis, zeker als ze een Oranje-kleur hadden, vaak op uitbundige wijze werden herdacht, toont de geringe aandacht die Breda als geheel besteedde aan het feit dat de stad driehonderd jaar bij de Noordelijke Nederlanden behoorde, de gemengde gevoelens van de Bredanaars op dit punt. Slechts één herdenkingsartikel verscheen in 1937, van de Hagenaar L.G.M. Kooperberg in *Taxandria*, waarbij hij voor het eerst een overzicht gaf van de sinds de negentiende eeuw in druk verschenen bronnen over het beleg.

Intussen was een aantal belangrijke werken over het leger van Frederik Hendrik verschenen, waarin tevens het beleg van 1637 werd beschreven. In 1918 bijvoorbeeld had het vierde deel van het standaardwerk over

Het Staatsche Leger van F.J.G. ten Raa en F. de Bas het licht gezien. De auteurs besteedden aandacht aan het beleg, onder meer gebruik makend van de resoluties van de Staten-Generaal. Die belangrijke bron is tot op heden nog slechts in het archief te raadplegen, aangezien de publicatie van de resoluties in de *Rijks Geschiedkundige Publicatiën* op dit moment tot de jaren twintig van de zeventiende eeuw is gevorderd. Na 1937 kan mede op de door Poelhekke geschreven omvangrijke biografie van de stadhouder worden gewezen. Een wetenschappelijke studie waarin alleen het beleg centraal staat, ontbreekt tot op dit moment. Wel is sinds de herdenking van de driehonderdvijftigste sterfdag van Jacques Callot, met de tentoonstelling *Volgens Van Goor... anno 1985* van de verovering van Breda door Spinola, de Studiegroep Historische Kaarten van de Heemkundige Kring Breda bezig geweest met het bekend en toegankelijk maken van belangrijk bronnenmateriaal. In *Engelbrecht van Nassau* is als resultaat hiervan sinds 1986 een aantal publikaties verschenen. Bovendien heeft de herdenking in 1987 de belangstelling voor het beleg nog meer doen herleven. Het is zeer te hopen dat door deze initiatieven dit interessante en voor de geschiedenis van de stad Breda zo belangrijke beleg eens zijn wetenschappelijke monografie zal krijgen.

LITERATUUR

- Aitzema, L. van, *Saken van staat en oorlogh*, 's-Gravenhage 1669.
- Boxhorn, M.Z., *Oratie tot lof van Sijn Hoogheyt Frederic Henric, Prince van Orangien, aengaende de veroveringhe van de gheweldige stadt Breda*, Leyden 1637.
- Commelin, I., *Frederick Hendrick van Nassauw, Prince van Orangien, zyn leven en bedrijf*, Utrecht 1652.
- Eimermann, C., „De studiegroep historische kaarten en het beleg van Breda in 1637”, *Engelbrecht van Nassau* (6) 3 1987 151-154.
- Goor, Th.E. van, *Beschrijving der stad en lande van Breda*, 's-Gravenhage 1744.
- Hexham, H., *Een ware ende kort verhael van 't vermaerd beleg van de stadt Breda*, Delft 1638.
- Hoeven, G.G. van der, *Geschiedenis der vesting Breda*, Breda 1868.
- Journal ofte cort ende bondigh verhael van alle de ghedenckwaerdighe gheschiedemissen dier voorgevallen zyn zedert het optrecken van Frederick Hendrick... ende soo vervolghens tot de victorieuselijcke overwinninghe der stadt Breda*, Amsterdam 1637.
- Klinkert, W. en J.F. Grosfeld (ed.), „Schrick in de wercken”, *belegering en inname van Breda in 1637*, Stedelijk en Bisschoppelijk Museum Breda 1987.
- Laarakker, W.A., „Int leger ontrent Breda, opt Huijs Bouverije”, *Engelbrecht van Nassau* (5) 8 1986 153-157.
- Laarakker, W.A., „Herdenking 1637-1987”, *Engelbrecht van Nassau* (6) 2 1987 103-110.
- Lithgow, W., *True and experimentall discourse upon the beginning, proceeding and victorious event of the last siege of Breda*, London 1637.
- Memoires de Frederic Henri de Nassau, Prince d'Orange, depuis 1621 jusqu'au 1646*, Amsterdam 1733.

- Miert, L. van, *Verhaal van hetgeen er onlangs bij de belegering en inneming van Breda is voorgevallen*, 's-Hertogenbosch 1917.
- Mulder, L., *Journal van Anthonis Duyck, advocaat-fiscaal van den Raad van State. (1591-1602)*, 's-Gravenhage 1862.
- Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek*, Leiden 1911-1937.
- Poelhekke, J.J., *Frederik Hendrik, Prins van Oranje, een biografisch drieluik*, Zutphen 1978.
- Raa, F.J.G. ten en F. de Bas, *Het Staatse Leger*, Breda 1911-.....
- Worp, J.A. (ed.), *De briefwisseling van Constantijn Huygens (1608-1687)*, 's-Gravenhage 1913.

AANTEKENINGEN

- ¹ Dit artikel had niet tot stand kunnen komen zonder de welwillende medewerking van de heren W. Laarakker en C. Eimermann van de Heemkundige Kring Breda.
- ² J.A. Worp (ed.), *De briefwisseling van Constantijn Huygens*, deel 2, 422, noot bij brief 816 ('s-Gravenhage 1913).
- ³ Op dit moment worden door enkele leden van de Heemkundige Kring Breda de Franstalige brieven van Huygens vertaald en voor een groter publiek beschikbaar gemaakt. Deze vormen een prachtige bron voor de lokale geschiedenis van Breda.
- ⁴ S. Groenveld, *De bruid in de schuit. De consolidatie van de Republiek 1609-1650* (Zutphen 1985) 75-76.
- ⁵ L. Mulder, *Journal van Anthonis Duyck*, XXXIV ('s-Gravenhage 1862).
- ⁶ Ibidem.
- ⁷ Van Reede aan de Staten-Generaal 16-9-1637.
- ⁸ *Journal van de op-treckinge des Doorluchtige Prince van Orangien den 29 Mei 1632 van Nijmegen naer de Mase*.
- ⁹ De Engelstalige versie verscheen reeds een jaar eerder, in 1637, ook in Delft, onder de titel: *A true and briefe relation of the famous seige of Breda beseiged, and taken in under the able and victorious conduct of his Highness the Prince of Orange...*
- ¹⁰ H. Hexham, *Een waar ende kort verhael van 't vermaerd beleg van de stad Breda*, (Delft 1638) voorwoord.
- ¹¹ Waarschijnlijk was Lithgow een Schot.
Vertaling fragment uit Lithgows inleiding door C. Eimermann.
- ¹² *Narratio rerum gestiarum in urbe Breda nuper obsessa et expugnata* (Verhaal van hetgeen er onlangs bij de belegering en inneming van Breda is voorgevallen).
- ¹³ Bijvoorbeeld het reeds in 1637 in Amsterdam gedrukte anonieme *Journal ofte cort ende bondigh verhael van alle de gedenckwaardigste gheschiedenissen dieer voorgevallen zijn zedert het optrekken van sijne Vorstelijcke Ghenade ende den Doorluchtighen Princen van Orangien...*, en in Parijs verscheen *L'ordre et l'estat général du siege de la ville de Breda et de tout de qui s'est nouvellement passé devant icelle, contre les forces du Cardinal d'Espagne...*
- ¹⁴ *Oratio panegyrica de recepta Breda... Frederico Henrico arausionensium Principi dicta*, Amsterdam 1637.
- ¹⁵ *Breda vetus et nova...*, Leiden 1637.
- ¹⁶ *Epigrammata in eundem triumphum*, Leiden 1637.
- ¹⁷ *Historie ofte verhael van saecken van staet en oorlogh van 't uytgaen van de treves ende eyndigende met 1667*.
- ¹⁸ Een voorbeeld hiervan is de poging van Frederik Hendrik een „doorluchtige school” in Breda op te richten. Dit onderwijsinstituut bleek echter niet levensvatbaar ondanks het feit dat de prins het oppertoezicht in handen van de kundige Franse theoloog André Rivet (Ri-

vetus) (1572-1671) had gesteld. Rivet had nauwe banden met de Oranjes. Hij verzorgde de dienst voor Frederik Hendrik in diens legerkamp na de overwinning in 1637.
Zie ook A.C.M. Kappelhof, „Fiscale bevoordeling van Breda ten tijde van de Republiek”, *De Oranjeboom* XL (1987) 79-104.

¹⁹ A. Hallema, *De Bredasche Courant* 8 oktober 1937.